तेजेश्वरबाबु ग्वंगःको ‘अवकाशपछिको आकाश’ निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली
विभाग, स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

इन्द्र नारायण गौतम

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

नेपाली विभाग

काठमाडौं

२०७०

शोध निर्देशक :
भानु घिमिरे
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

तेजेश्वरबाबु ग्वंगःको 'अवकाशपछिको आकाश' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली
विभाग, स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
इन्द्र नारायण गौतम
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
नेपाली विभाग
काठमाडौँ
२०७०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
काठमाडौँ

मिति : २०७०/०३/२७

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली विभागका छात्र **इन्द्र नारायण गौतम**ले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नु भएको **तेजेश्वरबाबु ग्वंगःको 'अवकाशपछिको आकाश' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति	**हस्ताक्षर**
(१) डा. रामप्रसाद ज्ञवाली (विभागीय प्रमुख)	....
(२) भानु घिमिरे (शोध निर्देशक)	....
(३) सहायक प्रा. चन्द्र खड्का (बाह्य परीक्षक)	....

शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, स्नातकोत्तर तह नेपाली विषयको दोस्रो वर्षका छात्र इन्द्र नारायण गौतमले दसौँ पत्रको प्रयोजनका निमित्त **तेजेश्वरबाबु ग्वंग:को 'अवकाशपछिको आकाश' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पानुभएको हो । यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग, स्नातकोत्तर कार्यक्रम समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७०/०३/२१

....

(भानु घिमिरे)
शोध निर्देशक
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
नेपाली विभाग
काठमाडौँ

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु भानु घिमिरेको प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्या र चुनौतीहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही मार्गनिर्देश गराएर अघि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्य व्यस्तताहरूलाई थाती राखी कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकामा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन एवम् श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोध विषयमा शोधकार्य गर्न अवसर जुटाउने रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस तथा नेपाली विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु डा. रामप्रसाद ज्ञवाली ज्यूप्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयार गर्ने कार्यमा आफ्नो कार्यव्यस्ततालाई परवाह नगरी अमूल्य समय निकालेर समयसमयमा प्रत्यक्ष यथोचित निर्देशन, सुझाव तथा हौसला दिई उत्प्रेरित गर्नुहुने रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली विभागका सम्पूर्ण आदरणीय गुरुहरू तथा गुरुआमाहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यसै गरी यस शोधपत्र सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक सामग्री दिएर सहयोग गर्नु हुने नेपाली केन्द्रीय विभाग, विभागीय पुस्तकालयका कर्मचारीहरूलाई पनि कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

यस अवसरमा आर्थिक र व्यावहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गर्दै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरा अध्ययनलाई यस अवस्थामा ल्याइपुऱ्याउने श्रद्धेय माता इन्दिरा गौतम तथा पिता स्व. परशुराम गौतमप्रति म आजीवन ऋणी रहेको कुरा उल्लेख गर्न चाहन्छु । विभिन्न घरायसी कठिनाइका बाबजुद मेरा अध्ययनलाई निरन्तरता दिन सहयोग गर्ने मेरी श्रीमती पार्वती गौतमलाई पनि यहाँ सम्झन चाहन्छु । त्यसैगरी प्रस्तुत शोधकार्यमा परोक्ष तथा प्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्ने साथीहरू नारायणबाबु जोशी, वीरेन्द्र नेपाल, दीपराज पौडेलप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली विभाग, काठमाडौँ समक्ष पेस गर्दछु ।

त्रि. वि. दर्ता नं. ६-१-४०-२२३९-२००१
परीक्षा ऋमाङ्क : ४०००३१
शैक्षिक सत्र २०६४/०६५

इन्द्र नारायण गौतम
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
नेपाली विभाग
काठमाडौँ

विषयसूची

(i) शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

(ii) कृतज्ञता ज्ञापन

(iii) स्वीकृति पत्र

पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय **१-८**

१.१ शोध शीर्षक १

१.२ शोध प्रयोजन १

१.३ विषयपरिचय १

१.४ समस्या कथन २

१.५ शोधकार्यको उद्देश्य २

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.७ शोधकार्यको औचित्य ६

१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन ७

१.९शोधविधि र सामग्री सङ्कलन विधि ७

१.१० शोधपत्रको रूपरेखा ८

दोस्रो परिच्छेद : तेजेश्वरबाबु ग्वंगःको साहित्यिक जीवनी र व्यक्तित्व **९-१७**

२.१ तेजेश्वरबाबु ग्वंगः को जीवनी ९

२.१.१ जन्म र पुर्ख्यौली ९

२.१.२ शिक्षादीक्षा ९

२.१.३ आजीविका आर्थिक अवस्था, विवाह र सन्तान १०

२.१.४ साहित्यिक लेखन र प्रेरणा र उनका निबन्धात्मक कृतिहरू १२

२.१.५ यात्रा १३

२.१.६ संलग्नता १३

२.१.७ पुरस्कार, प्रशंसा र सम्मान १३

२.२ तेजेश्वरबाबु ग्वंगःको व्यक्तित्व १४

२.२.१ शिक्षक-प्रशिक्षक व्यक्तित्व १४

२.२.२ समाजसेवी व्यक्तित्व १४

२.२.३ सांस्कृतिक व्यक्तित्व १५

२.२.४ बौद्धिक व्यक्तित्व १५
२.२.५ साहित्यकार व्यक्तित्व १५
२.२.६ जागिरे व्यक्तित्व १६
२.२.७ सङ्गठक/संस्थापक व्यक्तित्व १६
२.२.८ धार्मिक व्यक्तित्व १६
२.२.९ अनुवादक व्यक्तित्व १६
२.३ निष्कर्ष १७
तेस्रो परिच्छेद : तेजेश्वर ग्वंगःको रचनाधर्मिता १८-३४
३.१ निबन्धको अवधारणा १८
३.१.१ निबन्धको पूर्वीय दृष्टिकोण १८
३.१.२ पाश्चात्य दृष्टिकोण १९
३.२ आधुनिक निबन्धका प्रकार २०
३.२.१ आत्मपरक निबन्ध २०
३.२.१.१ विचारात्मक २०
३.२.१.२ भावनात्मक २१
३.२.१.३ वैयक्तिक २१
३.२.२ वस्तुपरक निबन्ध २२
३.२.३ मिश्रित निबन्ध २२
३.३ आधुनिक निबन्धका तत्त्वहरू २३
३.३.१ विषयवस्तु २३
३.३.२ भाषाशैली २४
३.३.३ उद्देश्य २५
३.४ नेपाली निबन्धको विकासप्रक्रिया २६
३.४.१ प्राथमिक काल (१८३१-१९५७) २६
३.४.२ माध्यमिक काल (१९५८-१९९०) २७
३.४.३ आधुनिक काल (१९९१) २८
३.४.३.१ पहिलो चरण (१९९१-२००३) २९
३.४.३.२ दोस्रो चरण (२००४-२०१६) ३०

३.४.३.३ तेस्रो चरण (२०१७-२०३५) ३१

३.४.३.४ चौथो चरण (२०३६-हालसम्म) ३२

३.५ निष्कर्ष ३३

चौथो परिच्छेद : 'अवकाशपछिको आकाश' निबन्धसङ्ग्रहका निबन्धहरूको विश्लेषण ३५-

४.१ परिचय ३५

४.२ सङ्ग्रहभित्रका निबन्धहरूको विवेचना ३६

२.२.१ संस्मरणात्मक निबन्धहरू ३६

४.२.२ इतिहास विषयक निबन्धहरू ४७

४.२.३ विचारात्मक निबन्धहरू ५२

४.२.४ अमूर्त विषयक निबन्धहरू ८५

४.२.५ संस्कृति विषयक निबन्धहरू ९१

४.२.६ पहिरन विषयक निबन्धहरू ९५

४.२.७ व्यक्ति विषयक निबन्धहरू ९७

४.३ निष्कर्ष १०१

पाँचौं परिच्छेद : उपसंहार १०३-१०६

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची १०७-१०८